

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında
Külli İnförmasiya Vəsiyyətinin İnkışafına
Dövlət Dəstəyi Fondu

KIVDF

www.kivdf.gov.az

Layihənin istiqaməti:
“İctimai və dövlət maraqlarının müdafiəsi”

Sön dövrlərdə milli mətbuatımızın banisi, böyük mütəfəkkir Həsən bəy Zərdabinin həyat və yaradıcılığına dair bir sira dəyərli elmi, elmi-publisistik, bədii əsərlər meydana çıxmışdır. Tarix üzrə fəlsəfə doktoru, Ali Media Mükafatçısı Esmira Cavadova uzun illərdir ki, H.Zərdabi ırsının tədqiqi ilə məşğuldur.

Onun 2012-ci ildə işıq üzü görmüş "Həsən bəy Zərdabinin etnoqrafik görüşləri" kitabı Həsən bəyin fəaliyyətinin araşdırımdan kəndə qalmış bir sahəsinə əhatə edir. Esmira xanım 2015-ci ildə H.Zərdabinin Bakı şəhər dumasındaki fəaliyyətini (1897-1907) işıqlandıran iri həcmli maraqlı bir kitab çap etdirmişdir. Burada milli mətbuatımızın banisinin iştirak etdiyi Bakı şəhər duması iclaslarının stenoqrafik hesabatları, Həsən bəyin çıxışlarının mətnləri verilir, bir daha onun ömrünün son günlərinə qədər xalqının mənafeyi uğrunda əlindən gələni əsirgəməyən bir ziyalı olduğu sübut edilir. E.Cavadovanın tərtib etdiyi son kitab "Həsən bəy Zərdabi (Məlikov). Elmi-köməkçi bibliografik göstərici" adlanır. Burada böyük mütəfəkkirin həyat və fəaliyyəti ilə bağlı nəşr olunan bütün materiallar-əsərləri, məqalələri, dəyərli fikirləri, habelə onun barəsində yazılmış kitablar, məqalələr, dissertasiyalar, şeirlər barədə məlumat verilmişdir.

Bütün şüurlu həyatını Azərbaycan xalqının maariflənməsi işinə həsr etmiş Həsən bəy Zərdabi ilə bağlı elmi-bibliografik göstərici Azərbaycanın ilk milli mətbuat organı olan "Əkinçi" qəzetinin (1875-1877) 140 illik yubileyine töhfə olaraq tərtib olunmuşdur. Bibliografik göstəriciye H.Zərdabinin həyat və fəaliyyəti ilə bağlı respublikamızın kitabxana və arxivlərində saxlanan, kataloq və kartotekalarda eks olunan bütün materiallar daxil edilmişdir. Həsən bəyin yaşadığı dövrde onun Azərbaycandan kəndə müxtəlif dövri nəşrlərdə çap etdirdiyi məqalələri haqqında

Həsən bəy Zərdabi yaradıcılığına dair dəyərli əsər

məlumatlar qismen də olsa eldə edilərək göstəriciye daxil edilmişdir. E.Cavadovanın kitaba ön söz kimi yazdığı "Milət fədaisi Həsən bəy Zərdabi" adlı məqaləsində böyük ziyalı, pedaqoq, xeyriyyəçi, nəşir, publisist, maarifçi-demokrat, təbiətşünas, torpaqşünas, filosof, iqtisadçı, xalq məişətinin gözəl bilicisi olan Həsən bəyin mənəli ölüm yolu bir daha nəzərdən keçirilmişdir. Kitabda H.Zərdabinin həyatının əsas tarixləri ayrıca olaraq verilmişdir. Burada göstərilir ki, bəzi tədqiqatçıların fərqli tarix verməsinə baxmayaraq, Həsən bəy 1842-ci ildə Bakı quberniyasına daxil olan Göyçay qəzasının Zərdab kəndində dünyaya gelmişdir. İlk təhsilini kənd molaxanasında almış, 1849-1852-ci illərdə Şamaxıdakı dörd sinifli rus məktəbində, 1858-1861-ci illərdə I Tiflis gimnaziyasında oxumus, buranı gümüş medalla bitirmişdir. Həsən bəy 1861-1865-ci illərdə Moskva Universitetinin Fizika-riyaziyyat fakültəsinin Təbiyyat şöbəsində oxumuş, təhsilini qurtararkən ona təbiyyat elmləri namizədi alimlik dərəcəsi verilmişdir. Burada böyük mütəfəkkirin həyatına, fəaliyyətinə dair dəyərli məlumatlar diqqəti cəlb edir. Məsələn, öyrənirik ki, "Əkinçi" qəzeti bağlandıqdan sonra Zərdabi 1898-1907-ci illərdə Bakıda rus dilində çıxan "Kaspi" qəzeti 608 sayına redaktorluq etmişdir.

Kitaba Həsən bəyin bir sıra dəyərli kəlamları, hikmətamız fikirləri salınmışdır. Milli mətbuatımızın banisi öz həyat yolu, həyat mübarizəsi barədə belə deyib: "Mən bütün günümü avamlıq, zülmet aləminə işq şüaları gətirməyə sərf etmişəm". Ömrünün son günlərində böyük fədakar ziyalı öz dəfnini barədə bu sözləri demişdir: "Sizdən xahiş edirəm: təntənəli dəfn mərasimi düzətməyin, məni çox sadə dəfn edin. Dəfn üçün xərclənməsi lazımlı gələn vəsaiti müsəlmanlar arasında savad yayan cəmiyyətə verin. Bu mənim başı bələlər çəkmiş xalqım üçün daha faydalı olar!" Bu sözlər böyük ziyalının həyat və mübarizəsi barədə bütün sənədlərdən daha artıq söz deyir. Həsən bəy həyatının hər bir dəqiqəsini xalqının tərəqqisine həsr etmişdir. Görkəmli mədəniyyət xadimlərinin H.Zərdabi barədə fikirləri də maraqlı doğurur. Onun haqqında Əli bəy

Hüseynzadə belə demişdir: "Aləmi-islam bir qaranlıq içerisinde qaldığı zaman bu adam əlinə məşəl alıb qaranlığı işıqlandırmağa çalışmışdır. O məşəl nə idi? Əvvəlinci mətbü kəlam idi". Görkəmli ədəbiyyatşunas Firidun bəy Köçərli ömrünü təmənnasız olaraq xalqına, xalq maarifinə həsr etmiş Həsən bəy barədə deyib: "Geniş həyat təcrübəsi və fitri istədəda malik Həsən bəy Zərdabi daha çox milli məktəblərimizin təbii ehtiyac və tələbatlarına diqqət yetirirdi. O, boş və gurultulu sözləri, həyatla az tanış olan bəzi genç pedaqoqların birtərəflı nitqlərini sevmirdi. Bununla belə, böyük səbr nümayiş etdirək başqalarının fikirlərinə böyük hörmətlə yanaşırdı".

Kitaba Seyid Əzim Şirvani, Həsən Əlqədəri, Mirzə Ələkbər Sabir, Mehəmməd Hadi və Abdulla Şaiqin böyük mütəfəkkirə həsr etdiyi şeirlər də daxil edilib.

Bibliografik göstəricidə H.Zərdabinin kitab və məqalələri barədə məlumatlar da böyük məraqlı doğurur. Məlum olduğu kimi, Həsən bəy "Əkinçi" qəzeti 608 sayına redaktorluq etmişdir. "Sizdən xahiş edirəm: təntənəli dəfn mərasimi düzətməyin, məni çox sadə dəfn edin. Dəfn üçün xərclənməsi lazımlı gələn vəsaiti müsəlmanlar arasında savad yayan cəmiyyətə verin. Bu mənim başı bələlər çəkmiş xalqım üçün daha faydalı olar!" Bu sözlər böyük ziyalının həyat və mübarizəsi barədə bütün sənədlərdən daha artıq söz deyir. Həsən bəy həyatının hər bir dəqiqəsini xalqının tərəqqisine həsr etmişdir. Görkəmli mədəniyyət xadimlərinin H.Zərdabi barədə fikirləri də

çap etdirib. 2005-ci ildə E.Ə.Həsənovun "Həsən bəy Zərdabi Azərbaycanda yer quruluşu elminin və torpaq İslahatının banisidir" adlı kitabı çapdan çıxb. Bütün bu əsərlər barədə bibliografik məlumat verilməsinin araşdırıcılar üçün çox faydalı olacağına əminik. Sonda H.Zərdabinin və onun haqqında yazan müəlliflərin əsərlərinin əlibə göstəricisi Azərbaycan və rus dillərdən verilmişdir. Kitaba böyük maarif və mədəniyyət xadimine aid fotolar da salınıb. Kitabın elmi məsləhətçisi akademik Teymur Kərimli, redaktoru filologiya elmləri doktoru Aybəniz Əliyev-Kəngərlidir.

Esmira Cavadovanın çap etdirdiyi "Həsən bəy Zərdabi (Məlikov). Elmi-köməkçi bibliografik göstərici" kitabı gərgin tədqiqatçı əməyinin məhsuludur. İnanıraq ki, bu toplu zərdabişunaslığın inkişafına öz töhfəsini verəcəkdir.

Paşa Əlioğlu,
Filologiya elmləri doktoru

